

19 Η συνδρομή του θεωρητικού της ορολογίας στο έργο του ελληνόφωνου νομικού

Παναγιώτης Γ. Κριμπάς

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε αυτό το άρθρο¹ αναφέρομαι σε ζητήματα νεοελληνικής νομικής ορολογίας που ανακύπτουν κατά τη χρήση της από δικηγόρους, δικαστές, φοιτητές νομικής, αλλά και δημόσιους υπαλλήλους, νομικούς μεταφραστές και άλλους οι οποίοι χρησιμοποιούν τη νεοελληνική νομική ορολογία. Αφετηρία της συζήτησης είναι η επισήμανση των σχετικών ζητημάτων στην ελληνογλωσση βιβλιογραφία [Σταυράκης 2010· Μάνεσης 1999]. Εδώ επιχειρώ να εισφέρω μια απάντηση σε ερωτήματα όπως: α) Υπάρχει ποιοτική διαφορά μεταξύ νομικής ορολογίας και ορολογίας άλλων επιστημών [Strandvik 2012· Šarčenić 1999· Κουτσιβίτης 1994]; β) Υπάρχουν κάποιες ιδιαιτερότητες στη νεοελληνική νομική γλώσσα και ορολογία σε σχέση με τη νομική γλώσσα και ορολογία άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών [Σταυράκης 2010· Μάνεσης 1999· Κουτσιβίτης 1994]; γ) Θα πρέπει η στάση του θεωρητικού της ορολογίας απέναντι στα σχετικά ζητήματα να είναι περιγραφική (descriptive) ή ρυθμιστική (prescriptive) [Šarčenić 1999· Cabré Castellví 1998]; δ) Θα μπορούσε η επιστήμη των όρων να παράσχει κάποιες χρήσιμες κατευθυντήριες γραμμές για την ορθή χρήση της νεοελληνικής νομικής γλώσσας και ορολογίας στους νομικούς και τους λοιπούς χρήστες της [Šarčenić 1999· Koutsivitis 1988· Dubuc 1985]; Εν συνεχεία εξετάζω παραδείγματα ορολογικών ζητημάτων στη νεοελληνική νομική γλώσσα υπό το πρίσμα των επτά αρχών του σχηματισμού όρων [Βαλεοντής και Μάντζαρη 2006], διατυπώνοντας την άποψή μου περί προτιμώμενου όρου [Cabré και Codina 2001] στις εν λόγω περιπτώσεις. Τέλος, παρουσιάζω τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την όλη συζήτηση, προτείνοντας τρόπους ενεργού συμμετοχής των ορολόγων στην έρευνα, διάπλαση, τυποποίηση και διδασκαλία της νεοελληνικής νομικής γλώσσας και ορολογίας.

Λέξεις-κλειδιά: αρχές σχηματισμού όρων, δικαστές, δικηγόροι, θεωρία της ορολογίας, νομική ορολογία, νομικοί μεταφραστές, ορολογία, ορολόγοι, πρότυπα ορολογίας

The Terminologist's Contribution to the Greek-Speaking Lawyer's Work

Panagiotis G. Krimpas

ABSTRACT

In this article I refer to Modern Greek legal terminology issues that arise during the use of legal language and terminology by lawyers, judges, law students, civil servants, legal translators and others who use Modern Greek legal terminology. Starting point of the discussion is the identification of the

¹ Ένα πολύ σύντομο προσχέδιο του παρόντος άρθρου, έκτασης 4 σελίδων, είχα εκφωνήσει στο πλαίσιο της ομιλίας του Προέδρου Εφετών κ. Α. Σταυράκη με θέμα «Νεοελληνική νομική γλώσσα και ορολογία», Εταιρεία Δικαστικών Μελετών, 27 Μαΐου 2010 (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα <http://www.etdime.gr/images/pdf/krimpas.pdf>).

relevant issues in Greek-language literature [Stavrakis 2010; Manesis 1999]. Here I try to contribute an answer to questions such as: a) Is there any qualitative difference between legal terminology and terminology of other disciplines [Strandvik 2012; Šarčević 1999; Koutsivitis 1994]? b) Does Modern Greek legal language and terminology has any peculiarities as against legal language and terminology of other European languages [Stavrakis 2010; Manesis 1999; Koutsivitis 1994]? c) Should the terminologists' attitude towards the relevant issues be descriptive or prescriptive [Šarčević 1999; Cabré Castellví 1998]? d) Could terminology science offer any useful guidelines about the proper use of Modern Greek legal language and terminology to legal professionals and other users [Šarčević 1999; Koutsivitis 1988; Dubuc 1985]? Then I present some examples of terminological issues that arise in Modern Greek legal language in the light of the seven principles of term formation [Valeontis and Mantzari 2006], expressing my opinion on the preferred term [Cabré and Codina 2001] in these cases. Finally, I present the conclusions drawn from the whole discussion, suggesting ways for the active participation of terminologists in the research, formation, standardization and teaching of Modern Greek legal language and terminology.

Keywords: *principles of term formation, judges, lawyers, terminology theory, legal terminology, legal translators, terminology, terminologists, terminology standards*

0 Εισαγωγή

0.1 Στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία έχουν επανειλημμένα επισημανθεί ζητήματα χρήσης της νεοελληνικής νομικής γλώσσας και ορολογίας [Σταυράκης 2010: XI-XII και ολόκληρο· Μάνεσης 1999: 76-78 και ολόκληρο] σε έγγραφα που συντάσσονται από νομικούς κατά την άσκηση των λειτουργημάτων ή των επαγγελματίων τους· παρόμοια ζητήματα ανακύπτουν αναμφίβολα –συχνά μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό– κατά τη χρήση της νομικής ορολογίας από φοιτητές της νομικής επιστήμης, αλλά και σε κείμενα-στόχος που έχουν συνταχθεί από μεταφραστές νομικών κειμένων οι οποίοι δεν έχουν (και) νομικές σπουδές, πράγμα που επιβεβαιώνει την κοινή παραδοχή ότι η ορολογία (εδώ: η νομική) να αποτελεί απαραίτητο εφόδιο του μεταφραστή ειδικών (εδώ: νομικών) κειμένων [Σελλά 2007: 230· Κουτσιβίτης 1994: 214]. Στο παρόν άρθρο δεν θα αναφερθώ στα επιμέρους προβλήματα που εμφανίζει η χρήση της νεοελληνικής νομικής ορολογίας, αφού είναι προφανές ότι καλύπτονται επαρκώς σε έργα όπως αυτά στα οποία παραπέμπω ανωτέρω. Έχοντας υπόψη μου τη διαρκώς αυξανόμενη ποικιλία ειδών και τύπων νομικών κειμένων η οποία καθιστά προβληματική τη χρήση του γενικού όρου **νομικά κείμενα** [Cornelius 2011: 124], θα αρκεστώ να επισημαίνω ότι ορολογικά ζητήματα απαντούν κυρίως στην πρώτη, στη δεύτερη, στην τρίτη και στην πέμπτη, σπανιότατα δε στην τέταρτη, κατηγορία νομικών κειμένων, βάσει της πρακτικής και χρήσιμης ταξινόμησης που εισηγούνται οι Politis και

Canellorouliou-Botti [2000: 1-2]². Στη συνέχεια θα παρουσιάσω την οπτική της επιστήμης των όρων σχετικά με τέτοια ζητήματα, θέτοντας τέσσερα θεμελιώδη –και πάντως ενδεικτικά– ερωτήματα σχετικά με τη νομική ορολογία και το ρόλο του θεωρητικού της ορολογίας στο έργο του ελληνόφωνου νομικού: είναι ευνόητο ότι ο όρος **νομική γλώσσα** κατονομάζει έννοια υπερτασσόμενη της έννοιας που κατονομάζει ο όρος **νομική ορολογία**³, αφού η πρώτη έννοια περιλαμβάνει, πέραν των όρων, και στοιχεία κάθε γλωσσικού επιπέδου τα οποία απαντούν κατά κόρον στα νομικά κείμενα χωρίς να αποτελούν (νομικούς) όρους⁴.

0.2 Πριν εισέλθω σε περισσότερες λεπτομέρειες, θεωρώ χρήσιμη μια διευκρίνιση της έννοιας του ίδιου του όρου **ορολογία** και της χρήσης του στο παρόν άρθρο. Συγκεκριμένα, ο όρος **ορολογία** μπορεί να δηλώνει: 1) το δομημένο σύνολο των όρων που αντιπροσωπεύουν ένα σύστημα εννοιών, ιδιαίτερα σε ένα ειδικό πεδίο γνώσης [Κατσογιάννου και Ευθυμίου 2004: 29· Βαλεοντής 1988: 27], λ.χ. νομική ορολογία, οικονομική ορολογία κ.λπ.· 2) την επιστήμη των όρων, δηλαδή το διεπιστημονικό χαρακτήρα [Κατσογιάννου και Ευθυμίου 2004: αυτόθι] γνωστικό υποπεδίο της Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας [Cabré, M.T. και Adelstein, A. 2001: 393 και ολόκληρο· Wüster 1996 (1974): 156] που μελετά: α) τις έννοιες είτε ενός ειδικού πεδίου γνώσης ή του συνόλου των πεδίων γνώσης· β) το σχηματισμό, την ονοματοδοσία, την οργάνωση των εν λόγω εννοιών· γ) τον εμπλουτισμό και την ανάπτυξη των ειδικών γλωσσών των διαφόρων θεματικών πεδίων ώστε να περιγράφουν και να μεταφέρουν σωστά τις αντίστοιχες γνώσεις [Κατσογιάννου και Ευθυμίου 2004: αυτόθι· Βαλεοντής 2006: 5· Βαλεοντής 1988: 28]· 3) την παραγωγή έργων λεξικογραφικού χαρακτήρα που παρουσιάζουν σύνολα όρων σύμφωνα με τον υπό 1 παρατιθέμενο ορισμό, καθώς και τα ίδια τα έργα που παράγονται (λεξικά,

² Συγκεκριμένα, οι εν λόγω ερευνητές διακρίνουν τις εξής πέντε κατηγορίες νομικών κειμένων: 1. [...] textes contenant des règles de droit [...], 2. [...] textes établis en application de règles de droit [...], 3. tout texte produisant ou pouvant produire des effets juridiques [...], 4. [...] textes de doctrine, 5. [...] textes de vulgarisation des notions juridiques et [...] articles de quotidiens ou revues traitant des questions juridiques [...]. [...] [Politis και Canellorouliou-Botti [στο ίδιο].

³ Βλ. ενότητα 1.1 για περισσότερες λεπτομέρειες όσον αφορά τη σχέση μεταξύ νομικής γλώσσας και νομικής ορολογίας.

⁴ Για παράδειγμα, λέξεις όπως *περί, οιονεί, άλλως, καθόσον, περαιτέρω, προβαίνω, συνιστώ* κ.ά. είναι πανταχού παρούσες στη νεοελληνική νομική γλώσσα, αλλά δεν είναι νομικοί όροι από μόνες τους –μολονότι μπορούν να αποτελούν συνθετικό μέρος πολυλεκτικών σύμπλοκων νομικών όρων. Ο Koutsivitis [1988: 255-260] αναφέρει αρκετά τέτοια παραδείγματα σε σχέση με τη νομική γλώσσα των κειμένων της ΕΕ, αλλά είναι σαφές ότι τέτοια λεξικά στοιχεία ανευρίσκονται στις περισσότερες κατηγορίες νομικών κειμένων. Πβ. την ορθή άποψη που διατυπώνει ο Κελάνδριος [2009: 408] όσον αφορά τη σχέση μεταξύ γλώσσας της οικονομίας και οικονομικής ορολογίας: «[...] η ορολογία δεν ταυτίζεται με τη γλώσσα της οικονομίας, αλλά αποτελεί ένα από τα στοιχεία της».

θησαυροί και γλωσσάρια, σε έντυπη ή σε ηλεκτρονική μορφή) [Κατσογιάννου και Ευθυμίου 2004: αυτόθι]. Εδώ χρησιμοποιώ τον όρο κυρίως με τις δύο πρώτες σημασίες του, ανάλογα με τις συγκεκριμενικές ανάγκες.

1 Υπάρχει ποιοτική διαφορά μεταξύ νομικής ορολογίας και ορολογίας άλλων επιστημών;

1.1 Όσον αφορά τη σχέση της νομικής γλώσσας με την ειδική/ τεχνική γλώσσα έχουν υποστηριχθεί διάφορες απόψεις, όπως ότι η νομική γλώσσα είναι γλώσσα για ειδικούς σκοπούς (Language for Special Purposes, LSP) [Mattila 2006: 3-4, 11-12· Šarčenić 1999: 231· Κουτσιβίτης 1994: 221] ή ότι η νομική γλώσσα –ή, καλύτερα, οι νομικές γλώσσες (languages of the law) [Husa 2012: 161· Šarčenić 1999: 9]– δεν είναι απλώς γλώσσα για ειδικούς σκοπούς, αλλά κάτι περισσότερο [Husa 2012: 168· Garzone 2000: 395]: μάλιστα, ειδικά όσον αφορά τη μετάφραση νομικών κειμένων, έχει υποστηριχθεί ότι βρίσκεται ακριβώς στον αντίποδα της τεχνικής μετάφρασης [Bocquet 2000: 16]. Η προσωπική μου άποψη είναι ότι, ανάλογα με το εκάστοτε είδος νομικού κειμένου, η νομική γλώσσα μπορεί να έχει λιγότερες ή περισσότερες ομοιότητες με την ειδική/ τεχνική γλώσσα π.χ. των θετικών επιστημών ή με το ευρύτερο γλωσσικό σύστημα του οποίου αποτελεί αναπόσπαστο μέρος [Μάνεσης 1999: 18-19] και από το οποίο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό [Husa 2012: 165· Pozzo 2012: 188]. Δύο είναι τα βασικά χαρακτηριστικά κάθε νομικής γλώσσας: α) Η νομική γλώσσα αποσκοπεί στην παραγωγή έννομων συνεπειών [Herbots 1987: 814]. β) Επίσης, στις περισσότερες γλώσσες, η νομική γλώσσα διακρίνεται για το πομπώδες και συχνά αποπροσωποποιημένο ύφος της [Κουτσιβίτης 1994: 224· Joseph 1995: αυτόθι] και περιέχει πολλά αρχαϊκά στοιχεία, κυρίως στο λεξικό (τ.έ. ορολογία) και το συντακτικό επίπεδο, σπανιότερα δε στο μορφολογικό και, ακόμη σπανιότερα, στο φωνολογικό και στο γραφηματικό.

1.2 Όσον αφορά ειδικά τη νομική ορολογία, εύκολα παρατηρεί κανείς κάποιες ποιοτικές διαφορές σε σχέση με την ορολογία άλλων επιστημών, με σημαντικότερες τις εξής: α) Στη νομική ορολογία, πολύ συχνότερα απ' ό,τι σε άλλες ορολογίες, οροποούνται και γλωσσικά στοιχεία που είτε υπάρχουν είτε υπήρξαν (τουλάχιστον στη γραπτή τους μορφή) στο παρελθόν [Strandvik 2012: 26· Šarčenić 1999: 231· Κουτσιβίτης 1994: 221-222] με μη νομική σημασία⁵, με κυρίαρχες στρατηγικές οροποίησης τη σημασιολογική επέκταση και τη δημιουργία σύμπλοκων πολυλεκτικών όρων, πράγμα που υποδηλώνει το συντηρητικό

⁵ Συχνά μάλιστα στο ίδιο νομικό κείμενο μια λέξη χρησιμοποιείται τότε με τη νομική της σημασία (τ.έ. ως νομικός όρος) και τότε με την εξωνομική, καθημερινή, σημασία της [Cao 2007: 67-70].

χαρακτήρα της νομικής γλώσσας· αυτές οι στρατηγικές φαίνεται να χρησιμοποιούνται σε μικρότερο βαθμό σε επιστήμες όπως λ.χ. η Χημεία, ή ακόμη και η Γλωσσολογία, οι οποίες καταφεύγουν συχνότατα στη δημιουργία νεολογισμών, κατά κανόνα με τη βοήθεια εξίσου νεολογικών παραγωγικών μορφημάτων⁶, αν και ασφαλώς περιέχουν μεγάλο ποσοστό όρων που προέρχονται από την κοινή γλώσσα [Κελάνδριας 2007: 57-58]. β) Η χαρακτηριστικότερη, όμως, ποιοτική διαφορά της νομικής ορολογίας από την ορολογία των περισσότερων άλλων επιστημών, ιδίως των θετικών, είναι η στενή της σύνδεση με το εκάστοτε εθνικό σύστημα δικαίου, γι' αυτό και, ως επί το πλείστον, η πρώτη δεν εμφανίζει εκείνη τη σημασιολογική καθολικότητα που αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της δεύτερης [Strandvik 2012: αυτόθι· Guggeis και Robinson 2012: 71· Krimpas και Ananiadis-Bassias 2009: 6· Κουτσιβίτης 1994: 213-214]⁷, πράγμα που εξηγεί την ανάγκη ενδογλωσσικής μετάφρασης όταν το κείμενο-πηγή, παρότι συντεταγμένο στην ίδια γλώσσα με το κείμενο-στόχος, προέρχεται από άλλη έννομη τάξη [Šarčević 1999: 232]: έτσι, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, πέραν των αναγνωρισμένων ομοιοτήτων της εν γένει νομικής γλώσσας (legal discourse) με την εν γένει θρησκευτική γλώσσα [Joseph 1995: 19-21· Garzone 2000: 396], η νομική ορολογία προσεγγίζει περισσότερο τη θρησκευτική ορολογία ως προς το ότι οι έννοιες που δηλώνει διαφέρουν μεταξύ των εκάστοτε θρησκευτικών συστημάτων, ως ένα βαθμό δε και την οικονομική ορολογία, η οποία όχι μόνο εμφανίζει σημεία αλληλεπικάλυψης με τη νομική ορολογία [Κελάνδριας 2007: 59-60], αλλά και συνδέεται ενίοτε εξίσου στενά με δεδομένο οικονομικό σύστημα [Krimpas και Ananiadis-Bassias 2009: 5], οι έννοιες του

⁶ Παραδείγματα από τη Χημεία: προπ-ύλιο, προπ-άνιο, αλκο-όλη, φορμαλδε-ΰδη, λιπ-άση, αιθυλ-ένιο κ.ά. Παραδείγματα από τη Γλωσσολογία: φών-ημα, μόρφ-ημα, αλλό-φωνο, σύμ-φραση, σύμ-φυμα, εξω-γλωσσικός κ.ά. Εννοείται ότι και η νομική γλώσσα γνωρίζει τη νεολογία ως μηχανισμό παραγωγής όρων, π.χ. αναιρεσιβάλλω, εφεσιβάλλω κ.ά.

⁷ Για παράδειγμα, όροι όπως **υποτινύουσα**, **ισχύο**, **φώνημα**, **βαρύτονος**, **περιοδικός πίνακας**, **ισχύς** κ.ά. κατονομάζουν έννοιες παγκόσμιες και γι' αυτό, όταν πρόκειται να μεταφραστεί σε μια άλλη γλώσσα ένα ελληνόγλωσσο κείμενο που τους περιέχει, μπορούν να αποδοθούν με όρο ο οποίος θα είναι ταυτόσημος, μεταφραστικά ισοδύναμος, αλλά και τακτικά παράλληλος [Κριμπάς 2009: 48] με τους όρους κάθε άλλης γλώσσας. Αντίθετα, όροι όπως **νομή**, **δράστης**, **ένορκη βεβαίωση**, **ενίσταμαι**, **υπερήμερος**, **Άρειος Πάγος** κ.ά. δηλώνουν έννοιες οι οποίες δεν ανευρίσκονται απαραίτητα –ή δεν ανευρίσκονται με το ίδιο ακριβώς περιεχόμενο– σε κάθε σύστημα δικαίου, συχνά υπό την έννοια ότι, ανάλογα με το εκάστοτε σύστημα δικαίου, η έννοια και οι προϋποθέσεις για την ύπαρξη ή μη της έννοιας που δηλώνουν οι κάποιιοι από τους άνω όρους ενδέχεται να ποικίλλουν αισθητά. Για παράδειγμα, σε διάφορα αγγλοσαξονικά και αγγλόγλωσσα δίκαια υπάρχουν όροι όπως **barrister**, **solicitor**, **advocate**, **attorney-at-law**, **lawyer** κ.ά., οι οποίοι κατά κανόνα αντιστοιχούν στη Νεοελληνική στο μοναδικό όρο **δικηγόρος** ή, κατά περίπτωση, **συνήγορος**· ή όροι όπως **estoppel**, **Mansfield rule** κ.ά. οι οποίοι δεν μπορούν να αποδοθούν κατάλληλα με έναν όρο στη Νεοελληνική, με αποτέλεσμα να προτείνονται πολλές διαφορετικές αποδόσεις τους (συνήθως υπό μορφή ορισμού ή αδρής περιγραφής), καμία από τις οποίες δεν κατορθώνει να συλλάβει την έννοιά τους, η οποία είναι άγνωστη στο ελληνικό δίκαιο.

οποίου δεν ανευρίσκονται απαραίτητα και στα άλλα οικονομικά συστήματα⁸. γ) Ένα απόλυτα μοναδικό χαρακτηριστικό της νομικής ορολογίας είναι ότι, εντός νομικού κειμένου που ανήκει σε μία από τις τρεις πρώτες από τις προαναφερθείσες κατηγορίες νομικών κειμένων⁹, κάθε όρος (τεχνικός, επιστημονικός κ.λπ.) αποκτά νομική σημασία, καθίσταται δηλαδή νομικός όρος [Strandvik 2012: 38]. δ) Μια άλλη ιδιαιτερότητα της νομικής ορολογίας, συναφής με την αμέσως προαναφερθείσα, είναι ότι περιέχει έννοιες από όλους τους τομείς του ανθρώπινου βίου [Κουτσιβίτης 1994: 213].

2 Υπάρχουν κάποιες ιδιαιτερότητες στη νεοελληνική νομική γλώσσα και ορολογία σε σχέση με τη νομική γλώσσα και ορολογία άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών;

2.1 Όπως είδαμε, η νομική γλώσσα και ορολογία εμφανίζει εγγενείς ιδιαιτερότητες σε σχέση με την ορολογία των περισσότερων άλλων επιστημών, αυτές όμως οι ιδιαιτερότητες ενδέχεται να διαφέρουν από γλώσσα σε γλώσσα [Cao 2007: 53]. Συγκεκριμένα, παρά τις αδιαμφισβήτητες ομοιότητές της με τις περισσότερες ευρωπαϊκές νομικές γλώσσες [Κουτσιβίτης 1994: 225], η νεοελληνική νομική γλώσσα και ορολογία εμφανίζει δύο βασικές ιδιαιτερότητες σε σχέση με τη νομική γλώσσα και ορολογία των περισσότερων ευρωπαϊκών γλωσσών και, συγκεκριμένα: α) Λόγω της άλλοτε επικράτησης της καθαρεύουσας, στη σύγχρονη νεοελληνική νομική γλώσσα επιβιώνουν λόγια στοιχεία που δεν περιορίζονται απλώς στο λεξικό επίπεδο (ορολογία και λοιπά λεξικά στοιχεία), αλλά εκτείνονται και στο μορφολογικό, το συντακτικό και το φωνολογικό επίπεδο, με το λόγιο τύπο συχνά να συνυπάρχει με το δημώδη [Σταυράκης 2010: 20, 37-57· Μάνεσης 1999: 18-20, 37-65]. Ειδικά η μορφολογική διαφοροποίηση μεταξύ νομικού και εξωνομικού λόγου βρίσκει –στην Ευρώπη τουλάχιστον– το αντίστοιχό της μόνο στην Ολλανδική: τα λόγια στοιχεία της νεοελληνικής νομικής γλώσσας ενδιαφέρουν τον ορολόγο κατ' αρχήν από λεξική άποψη, στο βαθμό δηλαδή κατά τον οποίο εμφανίζονται νομικοί όροι με αρχαϊκά ή λόγια μορφολογικά και φωνολογικά/ φωνοτακτικά χαρακτηριστικά, αφού ο ορολόγος θα πρέπει να κρίνει αν ένας όρος πρέπει να τυποποιηθεί στον αρχαϊκό του τύπο ή να προσαρμοστεί στους κανόνες της Νεοελληνικής Κοινής (NEK): για παράδειγμα, ενώ η NEK δεν διαθέτει μετοχή αορίστου, στη νεοελληνική νομική γλώσσα απαντούν πολλές τέτοιες μετοχές, κατά

⁸ Για παράδειγμα, ο οικονομικός όρος **φοροτεχνικός** (ουσ.), αν και στην Ισπανική αποδίδεται άνετα ως **gestor**, στην Αγγλική μπορεί να αποδοθεί μόνο περιφραστικά και, στην ουσία, μόνο μέσω ορισμού, καθώς τα αγγλοσαξονικά δίκαια αγνοούν το σχετικό επάγγελμα. Για μια αναλυτικότερη συζήτηση σχετικά με την ορολογική ασάφεια ειδικά της οικονομικής ορολογίας, με εστίαση στη σημασία της για τη μετάφραση, βλ. Κελάνδριας [2009: 407-408 και ολόκληρο].

⁹ Βλ. παράγραφο 0.1 και υποσημείωση 2 του παρόντος.

κανόνα ουσιαστικοποιημένες (**ζημιώσας, προστήσας** κ.ά.), οι οποίες συνιστούν νομικούς όρους και έχουν παγιωθεί σε αυτό τον τύπο. Ωστόσο, όπως θα αναφέρω στη συνέχεια του άρθρου, έργο του ορολόγου σε σχέση με το εξεταζόμενο ζήτημα θα ήταν χρήσιμο να αποτελεί και η μέριμνα για την εν γένει νομική γλώσσα.

2.3 Εν μέρει ως συνέπεια της προαναφερθείσας ιδιαιτερότητας, αλλά και λόγω των ποικίλων νομικών παραδόσεων από τις οποίες άντλησε υλικό η νομική επιστήμη στην Ελλάδα, η νεοελληνική νομική γλώσσα και ορολογία εμφανίζεται λιγότερο ομοιόμορφη σε σχέση με εκείνη άλλων ευρωπαϊκών γλωσσών, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι στη νομική γλώσσα των τελευταίων δεν απαντούν φαινόμενα όπως η πολυωνυμία, η πολυσημία και η ομωνυμία. Έτσι π.χ. στη νεοελληνική νομική ορολογία συναντά κανείς τόσο τον όρο **εκκαλώ** όσο και τον όρο **εφεσιβάλλω** ή, ενώ το «δίκαιο» που ρυθμίζει τις διαφορές μεταξύ ιδιωτών χαρακτηρίζεται **αστικό δίκαιο**, η αντίστοιχη «δικονομία» χαρακτηρίζεται **πολιτική δικονομία**, ενώ υπάρχει και ο πρακτικά ταυτόσημος με τον τελευταίο όρος **αστικό δικονομικό δίκαιο**.

3 Θα πρέπει η στάση του θεωρητικού της ορολογίας απέναντι στα σχετικά ζητήματα να είναι περιγραφική (descriptive) ή ρυθμιστική (prescriptive);

3.1 Η στάση του θεωρητικού της ορολογίας –και κάθε επιστήμονα που ασχολείται συστηματικά με τη νομική ορολογία– απέναντι σε ζητήματα χρήσης της νεοελληνικής νομικής γλώσσας και ορολογίας θα πρέπει κατ' αρχήν να έχει περιγραφική (descriptive) αφετηρία όταν π.χ.: α) οι ειδικοί του εκάστοτε θεματικού πεδίου έχουν επινοήσει ή επιλέξει ένα γλωσσικά ορθό όρο για την κατονομασία μιας νέας ή παλαιότερης έννοιας, ή β) οι ειδικοί του εκάστοτε θεματικού πεδίου χρησιμοποιούν μεν περισσότερους γλωσσικά ορθούς όρους (πολυωνυμία/ συνωνυμία) ή περισσότερους ορθούς τύπους του ίδιου όρου (πολυτυπία) για την κατονομασία μιας νέας ή παλαιότερης έννοιας, αλλά εμφανίζουν σαφή τάση προτίμησης ενός από αυτούς· γ) οι ειδικοί του εκάστοτε θεματικού πεδίου χρησιμοποιούν ένα γλωσσικά ορθό όρο για την κατονομασία περισσότερων νέων ή παλαιότερων εννοιών, χωρίς ωστόσο η εν λόγω πολυσημία να οδηγεί και σε ασάφεια, λόγω άλλων κειμενικών χαρακτηριστικών που την αποτρέπουν· σε όλες τις παραπάνω ενδεικτικά αναφερόμενες περιπτώσεις, η περιγραφική στάση προκρίνεται διότι οι ειδικοί κάθε θεματικού πεδίου έχουν κατ' αρχήν τον πρώτο λόγο στη χρήση και διαμόρφωση των όρων του πεδίου τους [Cabré Castellví 1998: 6]. Παρ' όλα αυτά, και παρά την τάση των ίδιων των ειδικών του εκάστοτε θεματικού πεδίου (εδώ: των νομικών) να αντιστέκονται σε τέτοιες «παρεμβάσεις» [Šarčević 1999: 267], ο ορολόγος πρέπει να καταλήγει σε μια ρυθμιστική (prescriptive) θέση βάσει κοινά παραδεκτών αρχών της επιστήμης των όρων, όταν π.χ.: α) οι ειδικοί του εκάστοτε θεματικού πεδίου παραβαίνουν γλωσσικούς κανόνες κατά τη χρήση ενός ή περισσότερων όρων για

την κατονομασία μιας νέας ή παλαιότερης έννοιας, ή β) οι ειδικοί του εκάστοτε θεματικού πεδίου χρησιμοποιούν περισσότερους γλωσσικά ορθούς όρους (πολυωνυμία/ συνωνυμία) ή περισσότερους ορθούς τύπους του ίδιου όρου (πολυτυπία) για την κατονομασία μιας νέας ή παλαιότερης έννοιας, αλλά δεν εμφανίζουν σαφή τάση προτίμησης ενός από αυτούς, πράγμα που αντιβαίνει στη σαφήνεια που πρέπει να διέπει τα τεχνικά κείμενα, ή γ) οι ειδικοί του εκάστοτε θεματικού πεδίου χρησιμοποιούν ένα γλωσσικά ορθό όρο για την κατονομασία περισσότερων νέων ή παλαιότερων εννοιών με αποτέλεσμα να προκύπτει ασάφεια λόγω πολυσημίας, ή δ) συντρέχουν κανονιστικές απαιτήσεις ορολογικής εναρμόνισης και τυποποίησης, ή ε) όποτε άλλοτε η παρέμβασή τους κρίνεται αναγκαία λόγω ειδικών και αιτιολογημένων συνθηκών. Μια τέτοια παρέμβαση του ορολόγου, κατά την άσκηση π.χ. των καθηκόντων του ως εμπειρογνώμονα σε διάφορες επιτροπές και όργανα ορολογικής τυποποίησης ή κατά τη σύνταξη λεξικών νομικής ορολογίας ή εγχειριδίων ορθής χρήσης της νομικής ορολογίας, συνίσταται στις εκ μέρους του σαφείς και αιτιολογημένες επιλογές ενός δεδομένου όρου για κάθε έννοια, αλλά και σε σχετικές συστάσεις προς τους νομικούς όσον αφορά το γιατί θα πρέπει ένας όρος να θεωρείται προτιμώμενος έναντι κάποιου άλλου για να δηλωθεί μια ήδη υπάρχουσα ή μια νέα νομική έννοια, ή ποια είναι η κατάλληλη απόδοση ενός ξενόγλωσσου νομικού όρου όταν ήδη υπάρχουσες αλλοδαπές νομικές έννοιες πρόκειται να ενσωματωθούν στο εκάστοτε εγχώριο σύστημα δικαίου. Στην Ελλάδα δεν υπάρχουν θεσμοί για την τυποποίηση της νεοελληνικής νομικής ορολογίας, με αποτέλεσμα η μόνη θεσμική «φωνή» που παρέχει –γενικές μόνο– κατευθυντήριες οδηγίες για τη <γλώσσα της δικαιοσύνης> γενικότερα (όχι ειδικά τη <νομική ορολογία>) να είναι βασικά οι ν. 1406/83¹⁰, 1228/82 και, όσον αφορά αποκλειστικά και μόνο το γραφηματικό επίπεδο (: μονοτονικό) της Νεοελληνικής (και όχι ειδικά της <νομικής γλώσσας και ορολογίας>), το διάταγμα 297/82 [Σταυράκης 2010: αυτόθι].

4 Θα μπορούσε η επιστήμη των όρων να παράσχει κάποιες χρήσιμες κατευθυντήριες γραμμές για την ορθή χρήση της νεοελληνικής νομικής γλώσσας και ορολογίας στους νομικούς και τους λοιπούς χρήστες της;

4.1 Όπως στην ορολογία κάθε γνωστικού πεδίου, έτσι και στη νομική επιστήμη ισχύει η θεμελιώδης αρχή σύμφωνα με την οποία *οι ίδιες έννοιες πρέπει να αποδίδονται με τους ίδιους όρους, ενώ οι ίδιοι όροι δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται με διαφορετική έννοια*

¹⁰ Ρητή αναφορά στην ορολογία περιέχεται μόνο στο άρθρο 36 § 3 του ν. 1406/83: «Οι μεταγλωττίσεις που προβλέπονται στην προηγούμενη παράγραφο θα αποτελούν ακριβή απόδοση των νομοθετικών κειμένων, χωρίς καμία νοηματική αλλοίωση και χωρίς ορολογικές μεταβολές, όπου αυτές δεν είναι γλωσσικά απαραίτητες. [...]».

[Κουτσιβίτης 1994: 214· Noël 1985: 65]¹¹· στο ίδιο πνεύμα, ο «Κοινός πρακτικός οδηγός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής για τα πρόσωπα που συμβάλλουν στη σύνταξη των νομοθετικών κειμένων στο πλαίσιο των κοινοτικών οργάνων», κατευθυντήρια γραμμή 6, εδάφιο 6.2, αναφέρει ότι: «Η συνοχή της ορολογίας σημαίνει ότι πρέπει να χρησιμοποιούνται οι ίδιοι όροι για να αποδίδονται οι ίδιες έννοιες και ότι ταυτόσημοι όροι δεν μπορούν να χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν διαφορετικές έννοιες. [...]» [Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2003: 21]· και στο υποεδάφιο 6.2.2 ότι: «Οι όροι πρέπει να χρησιμοποιούνται με τη συνήθη σημασία τους. Εάν η ίδια λέξη έχει διαφορετική έννοια στη νομική γλώσσα και στην τρέχουσα ή τεχνική γλώσσα, η φράση πρέπει να διατυπώνεται με τρόπο που να αποφεύγει κάθε αμφιβολία.» [Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2003: αυτόθι]. Είναι σαφές ότι η πλήρωση αυτών των προδιαγραφών δεν είναι πάντα εύκολη διότι, αφενός, οι φυσικές γλώσσες εμφανίζουν εξ ορισμού πολυωνυμία, πολυσημία, συνωνυμία, ομωνυμία και, ενίοτε, πολυτυπία, καθώς και διαρκή μεταβλητότητα ως προς τα λεξικά στοιχεία τους και, αφετέρου, τα νομικά κείμενα απαιτούν συνήθως αυθεντική ερμηνεία εκ μέρους των δικαστών, αλλά και προτεινόμενη ερμηνεία εκ μέρους των θεωρητικών της νομικής επιστήμης, των δικηγόρων, αλλά και των νομικών μεταφραστών (είτε οι τελευταίοι έχουν νομικές σπουδές είτε όχι)¹², με αποτέλεσμα διάφορες σημασιολογικές και εν τέλει εννοιολογικές μετατοπίσεις στη νομική ορολογία [Šarčević 1999: 266]· αυτές, ωστόσο, δεν θα πρέπει να επηρεάζουν το μη αμφίσημο χαρακτήρα των τεχνικών κειμένων, συμπεριλαμβανομένων των νομικών [Μπατσαλιά και Σελλά-Μάζη, 2004: 99].

4.2 Λόγω της ύπαρξης τέτοιων ζητημάτων, οι ορολόγοι ήδη συνεργάζονται στενά με τους

¹¹ Βλ. αναλυτικότερα Βαλεοντής [2009: 107]: «Στην τυποποίηση των όρων επιθυμούμε συνήθως να έχουμε αμφιμονοσήμαντη (ένα προς ένα) αντιστοιχία όρου και έννοιας (δηλαδή *μονοσημία* και συνάμα *μονωνυμία*). Πριν δημιουργήσουμε ένα νέο όρο διερευνούμε πρώτα μήπως υπάρχει ήδη όρος για την υπό οροδότηση έννοια. *Κατασημάνσεις* που χρησιμοποιούνται ευρέως, ακόμα και αν δεν είναι πολύ επιτυχείς δεν θα πρέπει να τις αλλάζουμε εκτός αν υπάρχει σοβαρός λόγος που μας αναγκάζει γι' αυτό. Αν υπάρχουν πολλές *κατασημάνσεις* για μία και μόνη έννοια θα πρέπει να επιλέγεται εκείνη που ικανοποιεί τις περισσότερες από τις ακόλουθες αρχές. [...]».

¹² Για μια ενδιαφέρουσα συζήτηση σχετικά με το ρόλο του νομικού μεταφραστή, όπου θίγεται και το ζήτημα του κατά πόσο ο τελευταίος δικαιούται να προβαίνει σε ερμηνεία των νομικών κειμένων, βλ. Cornelius [2011: 130-132 και ολόκληρο]. Η προσωπική μου άποψη, πάντως, την οποία βασίζω σε εμπειρικά δεδομένα ως επιμελητής νομικών μεταφρασμάτων, είναι ότι ένας νομικός μεταφραστής μέσης πείρας που έχει σπουδάσει και τη νομική επιστήμη παράγει κατ' αρχήν κείμενα-στόχος υψηλότερης ποιότητας σε σύγκριση με ένα νομικό μεταφραστή μέσης πείρας ο οποίος δεν έχει νομικές σπουδές [Herbots 1987: 826]· ωστόσο, συχνά ούτε ο νομομαθής νομικός μεταφραστής είναι ιδανικός μεταφραστής για συγκεκριμένα είδη και/ ή τύπους νομικών κειμένων, δεδομένου ότι η μετάφραση, ή και η σύνταξη, νομικών κειμένων συχνά απαιτούν τη συνεργασία νομικών, μεταφραστών, ορολόγων, γλωσσολόγων κ.ά.

νομικούς σε δίγλωσσα και πολύγλωσσα συστήματα δικαίου όπως π.χ. ο Καναδάς ή η Ευρωπαϊκή Ένωση [Šarčenić 1999: 267-279] ή σε έννομες τάξεις οι οποίες προέκυψαν από την ίδρυση ή ανεξαρτητοποίηση κρατών από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και ύστερα, και έγιναν μάρτυρες μιας παράλληλης «ορολογικής επανάστασης» (“terminological revolution”) [Šarčenić 1999: 267] ή, όπως την έχω χαρακτηρίσει αλλού, μιας «έκρηξης ορολογι(α)κής βόμβας» [Κριμπάς 2009: 1]. Για παράδειγμα, οι ορολόγοι, ενεργώντας ατομικά ή στο πλαίσιο επιτροπών, κατέχουν τη θέση τους εντός των μεταφραστικών υπηρεσιών των διαφόρων οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου επιτελούν βασικά τις εξής δραστηριότητες: α) ερευνούν, ελέγχουν και καθιερώνουν πολύγλωσσες ορολογικές αντιστοιχίες βάσει συγκριτικής μελέτης των πρωτότυπων κειμένων που έχουν συνταχθεί σε περισσότερες γλώσσες και πραγματεύονται το ίδιο αντικείμενο· β) καταλογογραφούν αντιστοιχίες όρων βάσει μεταφρασμένων κανονιστικών κειμένων που έχουν ήδη δημοσιευθεί· γ) δημιουργούν νέους όρους (νεολογισμούς) σε περιπτώσεις στις οποίες η έρευνα στους υπάρχοντες γλωσσικούς πόρους αποδεικνύεται άκαρπη [Koutsivitis 1988: 391-392· Dubuc 1985: 19]. Όλες αυτές οι «πρακτικές» δραστηριότητες απαιτούν, ασφαλώς, στέρεο επιστημονικό υπόβαθρο [Κατσογιάννου και Ευθυμίου 2004: 28] και συνδυασμό επιστημονικών γνώσεων από ποικίλα θεματικά πεδία, τόσο σε ατομικό όσο και σε ομαδικό επίπεδο.

5 Τυποποίηση-αρχές σχηματισμού όρων

5.1 Για να επιτευχθεί η άριστη δυνατή αντιστοιχία μεταξύ όρων και εννοιών στα διάφορα θεματικά πεδία, οι ορολόγοι, σε συνεργασία με τους ειδικούς κάθε θεματικού πεδίου, εκπνούν διάφορα πρότυπα στο πλαίσιο διεθνών, περιφερειακών ή εθνικών οργανισμών, τα οποία εξυπηρετούν την τυποποίηση (standardization) της ορολογίας βάσει συγκεκριμένων αρχών. Ένα τυποποιημένο ορολόγιο οφείλει να κατοπτρίζει ένα συνεκτικό σύστημα όρων που να αντιστοιχεί στο σύστημα εννοιών του υπόψη θεματικού πεδίου. Τα ορολόγια που ορίζονται στα διάφορα πρότυπα¹³ πρέπει να είναι ακριβή και να προσδίδουν σαφήνεια στην επικοινωνία, σε εθνικό, περιφερειακό ή παγκόσμιο επίπεδο, ανάλογα με το πρότυπο. Στο πλαίσιο τεχνικών επιτροπών ορολογίας, όπως η TC 37 του ISO και η TE21 του ΕΛΟΤ, συντάσσονται πρότυπα που αποσκοπούν στην καθοδήγηση των ειδικών κατά την επιλογή

¹³ Εθνικά, π.χ. τα Ελληνικά Πρότυπα του ΕΛΟΤ· περιφερειακά, π.χ. τα Ευρωπαϊκά Πρότυπα των CEN, CENELEC και ETSI· και παγκόσμια, π.χ. τα Διεθνή Πρότυπα του ISO και της IEC. Σήμερα τα βασικά διεθνή πρότυπα για μονογλωσσικές και πολυγλωσσικές μεθόδους ορολογικής εργασίας είναι τα ISO 860:2007, Terminology work – Harmonization of concepts and terms, ISO 704:2009, Terminology work – Principles and Methods, και ISO 12616:2001, International Standard, Translation-oriented terminology [Strandvik 2012: 36].

και/ ή το σχηματισμό όρων· οι προδιαγραφές που διατυπώνονται στα εν λόγω πρότυπα συνιστούν ένα αρκετά ευρύ πλαίσιο οδηγιών που φαίνεται να έχει διαγλωσσική ισχύ, τουλάχιστον όσον αφορά τις ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, αν και στηρίζεται κατά βάση στις δομές της Αγγλικής [Βαλεοντής και Μάντζαρη 2006: 4]. Εδώ θα περιοριστούμε στις αρχές σχηματισμού όρων¹⁴ που διατυπώνονται στο πρότυπο ISO 704: 2000 Terminology work – Principles and methods, προσαρμογή του οποίου για την ελληνική γλώσσα αποτελεί το πρότυπο ΕΛΟΤ 402:2010 Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι, παραθέτοντας τρία ελληνικά παραδείγματα από τη νεοελληνική νομική ορολογία. Οι εν λόγω αρχές και η εφαρμογή τους εξαρτώνται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τα λεξικά, μορφολογικά, συντακτικά και φωνολογικά χαρακτηριστικά της εκάστοτε γλώσσας, πράγμα που σημαίνει ότι δεν αρκεί ένα ή περισσότερα διεθνή πρότυπα, αλλά απαιτείται χωριστή εργασία για κάθε συγκεκριμένη γλώσσα [Κουτσουμπάρη, Σδούκου και Βαλεοντής 2011: 54]· επίσης δεν μπορούν, προφανώς, να εφαρμοστούν για κάθε νομικό όρο, μπορούν όμως να βοηθήσουν σημαντικά στη δημιουργία νέων νομικών όρων ή στη συστηματοποίηση νομικών ορολογιών τα οποία υπάρχουν ήδη· και, πάντως, μπορούν κάλλιστα να χρησιμεύσουν ως παράδειγμα του πώς μπορούν να συμβάλουν οι ορολόγοι στο έργο των ελληνόφωνων νομικών.

6 Παραδείγματα εφαρμογής των αρχών σχηματισμού όρων σε νομικούς όρους

6.2 Αυτή η ενότητα περιέχει παραδείγματα της εφαρμογής των προαναφερθεισών αρχών σχηματισμού των όρων, δηλαδή της διαφάνειας, της συνέπειας, της γλωσσικής καταλληλότητας, της γλωσσικής οικονομίας, της παραγωγικότητας και συνθετικότητας, της γλωσσικής ορθότητας, και της γλωσσικής εντοπιότητας¹⁵ [Κουτσουμπάρη, Σδούκου και Βαλεοντής 2011: 54-57] σε νεοελληνικούς νομικούς όρους που εμφανίζονται «προβληματικοί» για διάφορους λόγους· ως παραδείγματα δυνατής και υπαρκτής

¹⁴ Οι εν λόγω επτά αρχές είναι οι εξής: *διαφάνεια, συνέπεια, γλωσσική καταλληλότητα, γλωσσική οικονομία, παραγωγικότητα και συνθετικότητα, γλωσσική ορθότητα, και γλωσσική εντοπιότητα* [Κουτσουμπάρη, Σδούκου και Βαλεοντής 2011: 54-57]. Σχηματισμός όρου είναι «η διεργασία κατασήμενσης με την οποία δημιουργείται ή επιλέγεται λέξη ή σύνολο λέξεων μιας φυσικής γλώσσας ως ο όρος ή το όνομα για τη γλωσσική έκφραση μιας έννοιας σε ορισμένο θεματικό πεδίο» [Κουτσουμπάρη, Σδούκου και Βαλεοντής 2011: 53]. Διευκρινίζω ότι, στα παραδείγματα εφαρμογής των αρχών σχηματισμού (νεοελληνικών νομικών) όρων τα οποία παρατίθενται εδώ, αυτό που ενδιαφέρει είναι η διεργασία *επιλογής* μιας μεταξύ περισσότερων λέξεων που ήδη χρησιμοποιούνται ως όροι, με στόχο να της αποδοθεί το καθεστώς του προτιμώμενου όρου (preferred term).

¹⁵ Εδώ δεν χρειάζεται να παραθέσω τους ορισμούς των εν λόγω αρχών, για τους οποίους βλ. αναλυτικά Κουτσουμπάρη, Σδούκου και Βαλεοντής [2011: 54-57]. Για μια ιστορική αναδρομή στα πρότυπα που διέπουν τις αρχές ορολογίας για την ελληνική γλώσσα βλ. Βαλεοντής [2007: 1-5, 8-9].

πολυτυπίας χρησιμοποιώ τους νομικούς όρους **δικαστής/ δικάστρια**¹⁶ και **κατ' αντιμωλία(ν)/ αντιμωλία** (δοτ.)¹⁷ ενώ, ως παράδειγμα απόδοσης ξενόγλωσσου νομικού όρου (συγκεκριμένα: του γερμανικού όρου **richterliche Rechtsfortbildung**¹⁸) τους όρους περαιτέρω εξέλιξη της νομολογίας¹⁹/ (μετ-)εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής²⁰/ δικαστική περαιτέρω διάπλαση του δικαίου²¹/ περαιτέρω νομολογιακή διάπλαση του δικαίου²²/ ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου²³/ μετάπλαση του δικαίου²⁴/ δικαστική διάπλαση²⁵.

¹⁶ Τον προβληματισμό του νομικού σχετικά με τους όρους **δικαστής, δικάστρια, δικαστίνα** βλ. Σταυράκης [2010: 106-110] και ιδίως όσα αναφέρει στην υποσημείωση 31, σ. 108.

¹⁷ Τον προβληματισμό του νομικού σχετικά με τους όρους **κατ' αντιμωλιάν, αντιμωλία** βλ. Σταυράκης [2010: 151-153].

¹⁸ Στη Γερμανική, ο όρος **richterliche Rechtsfortbildung** λέγεται και γράφεται συχνά απλώς **Rechtsfortbildung**, με το **richterliche** να παραλείπεται ως ευνόητο: απαντούν εντούτοις και περιπτώσεις όπου ο όρος **Rechtsfortbildung** δεν αναφέρεται στη (μετ-)εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής (άρα δικαστικής) πρακτικής, αλλά μέσω άλλων δικαιοπραγμάτων μέσω, π.χ. των νομοθετικών πράξεων, όπως π.χ. στην περίπτωση του κειμενικού τεμαχίου „Es hat den Anschein, dass diese Rechtsfortbildung nicht zwangsläufig überall nach dem gleichen Muster oder mit den gleichen Zielen erfolgt“, το οποίο αποδίδεται στο νεοελληνικό κείμενο-στόχος ως εξής: «Φαίνεται ότι οι εν λόγω νομοθετικές πράξεις δεν έχουν κατ' ανάγκην την ίδια δομή ή τους ίδιους στόχους» (<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=de&ihmlang=de&lng1=de,el&lng2=da,de,el,en,es,fi,fr,it,nl,pt,sv,&val=341630:cs>, παράγραφος 3.2.2, επίσκεψη 12-7-2013), με ρητή αναφορά στις νομοθετικές πράξεις ως δικαιοπραγωγιά μέσα. Σε κάθε περίπτωση, εδώ αναφέρω παραδείγματα νεοελληνικών αποδόσεων είτε του πλήρους όρου *richterliche Rechtsfortbildung*, είτε του ελλειπτικού όρου *Rechtsfortbildung*, από κείμενα στα οποία έχουν την ίδια ακριβώς έννοια, αυτή της „[...] eine über die Gesetzesauslegung hinausgehende Form der angewandten Rechtswissenschaft [...], mit der geltendes Recht geschaffen wird. Regelmäßig wird die Rechtsfortbildung von Gerichten vorgenommen (richterliche Rechtsfortbildung)“ [Larenz 1991: 367επ.].

¹⁹ Ο όρος αντλήθηκε από την ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=el&ihmlang=el&lng1=el,de&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=433492:cs> (επίσκεψη 06-7-2013).

²⁰ Ο όρος αντλήθηκε από την ιστοσελίδα <http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=1479&mpu=3&id=25620> (επίσκεψη 06-7-2013).

²¹ Ο όρος αντλήθηκε από την ιστοσελίδα <http://www.ant-sakkoulas.gr/book.php?id=7442> (επίσκεψη 15-7-2013).

²² Ο όρος αντλήθηκε από την ιστοσελίδα <http://invenio.lib.auth.gr/record/125262/files/GRI-2011-5976.pdf?version=1> (επίσκεψη 13-7-2013).

²³ Ο όρος αντλήθηκε από την ιστοσελίδα <http://www.greeklaws.com/pubs/uploads/407.pdf> (επίσκεψη 06-7-2013).

²⁴ Ο όρος αντλήθηκε από την ιστοσελίδα <http://www.griechisch-woerterbuch.com/Rechtsfortbildung.html> (επίσκεψη 15-7-2013).

²⁵ Ο όρος αντλήθηκε από την ιστοσελίδα <http://www.nomikaxronika.gr/article.aspx?issue=62> (επίσκεψη 06-7-2013).

6.2.1 Διαφάνεια-Παραδείγματα

1. Σύγκριση των όρων **δικάστρια (η)** και **δικαστής (η)** ως προς τη *διαφάνειά* τους:

Ο όρος **δικάστρια** δηλώνει, εκτός της ιδιότητας, και το γένος του προσώπου το οποίο προσδιορίζει.

2. Σύγκριση των όρων **κατ' αντιμωλία(ν)** και **αντιμωλία (δοτ.)** ως προς τη *διαφάνειά* τους:

Ο όρος **δικάστρια** φανερώνει αμέσως το διακριτικό χαρακτηριστικό του δηλούμενου προσώπου (ότι πρόκειται για πρόσωπο θηλυκού γένους που είναι μέλος του Δικαστικού Σώματος), ενώ για τον όρο **δικαστής** δεν ισχύει κάτι τέτοιο, δεδομένου ότι δεν θα ακολουθείται σε κάθε συγκεκριμένο από οριστικό ή αόριστο άρθρο· το γένος δεν μπορεί να χαρακτηριστεί επουσιώδης στη συγκεκριμένη περίπτωση εφόσον, εκτός από βιολογική, αποτελεί και νομική οντότητα (: **φύλο**) της οποίας οι έννομες σχέσεις ρυθμίζονται σε ποικίλες νομικές διατάξεις.

3. Σύγκριση των όρων **περαιτέρω εξέλιξη της νομολογίας, (μετ-)εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής, δικαστική περαιτέρω διάπλαση του δικαίου, περαιτέρω νομολογιακή διάπλαση του δικαίου, ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου, μετάπλαση του δικαίου και δικαστική διάπλαση** ως προς τη *διαφάνειά* τους:

Δεδομένου ότι όλοι οι παραπάνω όροι έχουν χρησιμοποιηθεί στη νεοελληνική νομική γλώσσα ως αποδόσεις του γερμανικού όρου (**richterliche Rechtsfortbildung**), θα μπορούσαν να ιεραρχηθούν από τον περισσότερο προς το λιγότερο διαφανή ως εξής: **(μετ-)εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής, δικαστική περαιτέρω διάπλαση του δικαίου, περαιτέρω νομολογιακή διάπλαση του δικαίου, ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου, δικαστική διάπλαση, μετάπλαση του δικαίου, περαιτέρω εξέλιξη της νομολογίας**. Ο πρώτος, ο δεύτερος και ο τρίτος όρος αποδίδουν το διακριτικό χαρακτηριστικό της έννοιας που κατασημαίνει ο γερμανικός όρος, αφού περιλαμβάνουν ως συνθετικό τους όρους **νομολογιακή, δικαστική**· μάλιστα, ο δεύτερος και ο τρίτος όρος περιλαμβάνουν και τον προσδιορισμό **περαιτέρω**, που τυπικά αποδίδει καλύτερα το γερμανικό **Fort-** σε σύγκριση με το πρόθημα **μετ-** του πρώτου όρου. Ο τέταρτος όρος περιλαμβάνει τον όρο **ερμηνευτική**, και επειδή η ερμηνεία του δικαίου είναι έργο του Δικαστή, μπορεί να χαρακτηριστεί σχεδόν εξίσου διαφανής. Ο πέμπτος όρος περιλαμβάνει μεν ένα διακριτικό χαρακτηριστικό (: **δικαστική**), αλλά δεν υστερεί ως προς ένα άλλο, αφού δεν αναφέρει το αντικείμενο της **διάπλασης**. Το αντίστροφο ακριβώς συμβαίνει με τον έκτο όρο, ο οποίος, ωστόσο, δεν είναι κατά τη γνώμη μου τόσο επιτυχής ως προς το συνθετικό **μετάπλαση**, αφού ο όρος δηλώνει περισσότερο μεταβολή και όχι απλώς διαμόρφωση, είναι δηλαδή λιγότερο σημασιολογικά ουδέτερος απ' όσο θα έπρεπε. Ο τελευταίος όρος είναι αδιαφανής (και κατ' εμέ άστοχος), αφού εδώ δεν πρόκειται απλώς για *εξέλιξη της ίδιας* της νομολογίας, αλλά για *εξέλιξη του δικαίου μέσω* της νομολογίας.

6.2.2 Συνέπεια-Παραδείγματα

1. Σύγκριση των όρων **δικάστρια (η)** και **δικαστής (η)** ως προς τη *συνέπειά* τους:

Κάθε *κατασήμενση* εννοιών που δηλώνουν ιδιότητα στο πλαίσιο του δικαστικού λειτουργήματος την οποία φέρει πρόσωπο θηλυκού γένους και οι οποίες λήγουν στο αρσενικό γένος σε **-τής** θα είναι συνεπές να ακολουθήσει το σχήμα **αρσ. γένος: -της > θηλ. γένος -τρια**, όπως **ανακριτής > ανακρίτρια, εισηγητής > εισηγήτρια** κ.ά.

2. Σύγκριση των όρων **κατ' αντιμωλία(ν)** και **αντιμωλία (δοτ.)** ως προς τη *συνέπειά* τους:

Εδώ δεν τίθεται ζήτημα συνέπειας ενός από τους δύο όρους, εφόσον και οι δύο ακολουθούν σχήματα γνωστά και αποδεκτά στη νομική ορολογία, πβ. **δοτικές** όπως **νόμω (αβάσιμη), ουσία (αβάσιμη)** και εμπρόθετους προσδιορισμούς με την πρόθεση κατά με (προαιρετικά αρχαίζουσα) αιτιατική όπως **κατ' ουσία(ν), κατ' εντολή(ν), κατά παράβασιν(-ση)**, αντίστοιχα.

3. Σύγκριση των όρων περαιτέρω εξέλιξη της νομολογίας, (μετ-)εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής, δικαστική περαιτέρω διάπλαση του δικαίου, περαιτέρω νομολογιακή διάπλαση του δικαίου, ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου, μετάπλαση του δικαίου και δικαστική διάπλαση ως προς τη συνέπειά τους:

Ούτε εδώ τίθεται ζήτημα συνέπειας ενός από τους παραπάνω όρους, δεδομένου ότι ακολουθούν σχήματα γνωστά και αποδεκτά στη νομική ορολογία.

6.2.3 Γλωσσική καταλληλότητα-Παραδείγματα

1. Σύγκριση των όρων **δικάστρια (η)** και **δικαστής (η)** ως προς τη *γλωσσική καταλληλότητά* τους:

Ο όρος **δικαστής** για το θηλυκό γένος συγχέεται εύκολα με τον ομώνυμο όρο που χρησιμοποιείται για το αρσενικό γένος, όταν δεν προσδιορίζεται από ονοματικούς τύπους με σαφή κατάληξη θηλυκού γένους. Γι' αυτό ο κατάλληλος γλωσσικά όρος (θα πρέπει να) είναι **δικάστρια**, ο οποίος άλλωστε ακολουθεί οικείο και καθιερωμένο σημασιολογικό σχήμα εντός της ελληνόφωνης γλωσσικής κοινότητας στην οποία απευθύνονται.

2. Σύγκριση των όρων **κατ' αντιμωλία(ν)** και **αντιμωλία (δοτ.)** ως προς τη *γλωσσική καταλληλότητά* τους:

Ο όρος **αντιμωλία** σε πώση δοτική εμφανίζει δύο ζητήματα γλωσσικής καταλληλότητας: α) συγχέεται εύκολα, τόσο στον προφορικό όσο και στο γραπτό λόγο, με την ομώνυμη ονομαστική και αιτιατική ενικού του εν λόγω όρου, όταν η σημασία του δεν διευκρινίζεται επαρκώς από το συγκεκριμένο, και β) είναι σε πώση δοτική, η οποία τυπολογικά έχει εξαφανιστεί στη Νεοελληνική, πέραν αρκετών παγιωμένων εκφράσεων με επιρρηματική πλέον σημασία, ιδίως στη νομική γλώσσα και ορολογία, πράγμα που, αν και δεν τον καθιστά ακατάλληλο, τον θέτει σε ιεραρχικά κατώτερη θέση από τον όρο **κατ' αντιμωλία(ν)**, ο οποίος θα πρέπει να θεωρηθεί ως ο κατάλληλος γλωσσικά όρος για τους δύο προαναφερθέντες λόγους.

3. Σύγκριση των όρων περαιτέρω εξέλιξη της νομολογίας, (μετ-)εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής, δικαστική περαιτέρω διάπλαση του δικαίου, περαιτέρω νομολογιακή διάπλαση του δικαίου, ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου, μετάπλαση του δικαίου και δικαστική διάπλαση ως προς τη γλωσσική καταλληλότητά τους:

Όλοι οι παραπάνω όροι που έχουν χρησιμοποιηθεί στη νεοελληνική νομική γλώσσα ως αποδόσεις του γερμανικού όρου (**richterliche**) **Rechtsfortbildung** είναι γλωσσικά κατάλληλοι για να κατονομάσουν την έννοια που εκφράζει ο γερμανικός όρος, και δεν προκαλούν σύγχυση με άλλους όρους: κατά τη γνώμη μου, ωστόσο, ο όρος **ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου** ακολουθεί ένα σχήμα συντακτικά πιο οικείο στον ομιλητή της Νεοελληνικής.

6.2.4 Γλωσσική οικονομία-Παραδείγματα

1. Σύγκριση των όρων **δικάστρια (η)** και **δικαστής (η)** ως προς τη *γλωσσική οικονομία* τους:

Ο όρος **δικαστής** είναι γλωσσικά πιο οικονομικός από τον όρο **δικάστρια**, αφού περιέχει ένα χαρακτήρα λιγότερο: εδώ η απαίτηση της συνοπτικότητας έρχεται σε σύγκρουση με την απαίτηση διαφάνειας.

2. Σύγκριση των όρων **κατ' αντιμωλία(ν)** και **αντιμωλία (δοτ.)** ως προς τη *γλωσσική οικονομία* τους:

Ο όρος **αντιμωλία** είναι γλωσσικά πιο οικονομικός από τον όρο **κατ' αντιμωλία(ν)**, καθότι μονολεκτικός: εδώ η απαίτηση της συνοπτικότητας έρχεται σε σύγκρουση με την απαίτηση διαφάνειας.

3. Σύγκριση των όρων περαιτέρω εξέλιξη της νομολογίας, (μετ-) εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής, δικαστική περαιτέρω διάπλαση του δικαίου, περαιτέρω νομολογιακή διάπλαση του δικαίου, ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου, μετάπλαση του δικαίου και δικαστική διάπλαση ως προς τη γλωσσική οικονομία τους:

Δεδομένου ότι όλοι οι παραπάνω όροι έχουν χρησιμοποιηθεί στη νεοελληνική νομική γλώσσα ως αποδόσεις του γερμανικού όρου (**richterliche Rechtsfortbildung**), θα μπορούσαν να ιεραρχηθούν από τον γλωσσικά πιο οικονομικό προς τον γλωσσικά λιγότερο οικονομικό ως εξής: **δικαστική διάπλαση, μετάπλαση του δικαίου, ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου, περαιτέρω εξέλιξη της νομολογίας, δικαστική περαιτέρω διάπλαση του δικαίου, περαιτέρω νομολογιακή διάπλαση του δικαίου, (μετ-)εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής**: κατά τη σύγκριση μεταξύ κάποιων συγκεκριμένων όρων από τους παραπάνω η απαίτηση της συνοπτικότητας έρχεται σε σύγκρουση με την απαίτηση διαφάνειας, όπως π.χ. στην περίπτωση των όρων **ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου** και **(μετ-)εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής**, ενώ σε άλλες περιπτώσεις κάποιοι από τους παραπάνω όρους εμφανίζονται εξίσου οικονομικοί, π.χ. **περαιτέρω εξέλιξη της νομολογίας** και **δικαστική περαιτέρω διάπλαση του δικαίου** (τέσσερις λέξεις έκαστος, τριάντα δύο χαρακτήρες έκαστος). Ο λιγότερο οικονομικός (παρότι περισσότερο διαφανής, βλ. υπό 6.2.1 παραπάνω) όρος **(μετ-)εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής** έχει υπερβολικό μήκος, πράγμα που συνιστά σοβαρό μειονέκτημα και ενδέχεται να οδηγήσει σε παράλειψη μέρους του όρου κατά τη χρήση, γι' αυτό και ο εν λόγω όρος δεν ανταποκρίνεται στην αρχή της γλωσσικής οικονομίας. Από την άλλη πλευρά, ο όρος **δικαστική διάπλαση**, αν και είναι ο πιο οικονομικός από όλους, είναι αδιαφανής (βλ. υπό 6.2.1 παραπάνω).

6.2.5 Παραγωγικότητα και συνθετικότητα-Παραδείγματα

1. Σύγκριση των όρων δικάστρια (η) και δικαστής (η) ως προς την παραγωγικότητα και συνθετικότητά τους:

Δεν τίθεται ζήτημα παραγωγικότητας και συνθετικότητας σε σχέση με τους παραπάνω όρους, διότι το παραγόμενο επίθετο είναι σε κάθε περίπτωση **δικαστικός** (πβ. **εισηγητής/ εισηγήτρια > εισηγητικός, ανακριτής/ ανακρίτρια > ανακριτικός**).

2. Σύγκριση των όρων κατ' αντιμωλία(ν) και αντιμωλία (δοτ.) ως προς την παραγωγικότητα και συνθετικότητά τους:

Δεν τίθεται ζήτημα παραγωγικότητας και συνθετικότητας σε σχέση με τους παραπάνω όρους, διότι το ουσιαστικό **αντιμωλία** δεν έχει παράγωγα.

3. Σύγκριση των όρων περαιτέρω εξέλιξη της νομολογίας, (μετ-)εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής, δικαστική περαιτέρω διάπλαση του δικαίου, περαιτέρω νομολογιακή διάπλαση του δικαίου, ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου, μετάπλαση του δικαίου και δικαστική διάπλαση ως προς την παραγωγικότητα και συνθετικότητά τους:

Οι μόνοι από τους παραπάνω όρους οι οποίοι θα μπορούσαν να δώσουν παράγωγα, αν υποθεθεί ότι χρειάζονταν τέτοια σε δεδομένα συγκείμενα, θα ήταν ο όρος **(μετ-)εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής**, ο οποίος θα μπορούσε να δώσει το παράγωγο **(μετ-)εξελικτικός ή διαμορφωτικός του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής**, και ο όρος

μετάπλαση του δικαίου, ο οποίος θα μπορούσε να δώσει το παράγωγο **μεταπλαστικός του δικαίου**, αμφότεροι ως αποδόσεις του γερμανικού όρου **rechtsfortbildend**²⁶ σε περιπτώσεις όπου συντρέχει ανάγκη ακραίας γλωσσικής εναρμόνισης.

6.2.6 Γλωσσική ορθότητα-Παραδείγματα

1. Σύγκριση των όρων **δικάστρια (η)** και **δικαστής (η)** ως προς τη *γλωσσική ορθότητά* τους:

Αν και οι δύο όροι μπορούν να θεωρηθούν γλωσσικά ορθοί, ο όρος **δικάστρια**, ο οποίος απαντά ήδη στο Λουκιανό [Σταυράκης 2010: 107], ανταποκρίνεται πληρέστερα στα μορφολογικά πρότυπα της Νεοελληνικής για το θηλυκό γένος σε σύγκριση με τον όρο **δικαστής**. Γι' αυτό ως γλωσσικά ορθό(τερ)ος (θα πρέπει να) θεωρείται ο όρος **δικάστρια**.

2. Σύγκριση των όρων **κατ' αντιμωλία(ν)** και **αντιμωλία (δοτ.)** ως προς τη *γλωσσική ορθότητά* τους:

Αν και οι δύο όροι μπορούν να θεωρηθούν γλωσσικά ορθοί, ο όρος **κατ' αντιμωλία(ν)**, ιδίως στην εκδοχή του χωρίς το -ν, ανταποκρίνεται πληρέστερα στα μορφολογικά και μορφοσυντακτικά πρότυπα της Νεοελληνικής, καθότι ο εμπρόθετος προσδιορισμός του τρόπου είναι πολύ πιο συνηθισμένος και αναμενόμενος απ' ό,τι η δοτική του τρόπου (η οποία μάλιστα, ιδίως μετά την κατάργηση της υπογεγραμμένης, δεν διαφαίνεται από την ίδια τη λέξη παρά μόνο από το συγκείμενο): ωστόσο, όσον αφορά ειδικά τα φωνολογικά πρότυπα της Νεοελληνικής, ο όρος **αντιμωλία** ανταποκρίνεται πληρέστερα σε αυτά σε σύγκριση με την εκδοχή **κατ' αντιμωλίαν** η οποία διατηρεί το τελικό -ν²⁷.

3. Σύγκριση των όρων **περαιτέρω εξέλιξη της νομολογίας**, **(μετ-)εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής**, **δικαστική περαιτέρω διάπλαση του δικαίου**, **περαιτέρω νομολογιακή διάπλαση του δικαίου**, **ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου**, **μετάπλαση του δικαίου** και **δικαστική διάπλαση** ως προς τη *γλωσσική ορθότητά* τους:

Όλοι οι παραπάνω όροι που έχουν χρησιμοποιηθεί στη νεοελληνική νομική γλώσσα ως αποδόσεις του γερμανικού όρου (**richterliche**) **Rechtsfortbildung** είναι γλωσσικά ορθοί από μορφολογική, μορφοσυντακτική και φωνολογική άποψη: κατά τη γνώμη μου, ωστόσο, ο όρος **ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου** ακολουθεί ένα σχήμα μορφοσυντακτικά πιο οικείο στον ομιλητή της Νεοελληνικής.

Σχετικά με τη γλωσσική ορθότητα πβ. Strandvik [2012: 37].

6.2.7 Γλωσσική εντοπιότητα-Παραδείγματα

1. Σύγκριση των όρων **δικάστρια (η)** και **δικαστής (η)** ως προς τη *γλωσσική εντοπιότητά* τους:

Δεν τίθεται ζήτημα γλωσσικής εντοπιότητας σε σχέση με τους παραπάνω όρους, διότι όλοι είναι εξίσου ελληνικοί.

2. Σύγκριση των όρων **κατ' αντιμωλία(ν)** και **αντιμωλία (δοτ.)** ως προς τη *γλωσσική εντοπιότητά* τους:

²⁶ Βλ. τον όρο στις ιστοσελίδες <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=el&ihmlang=el&lng1=el&lng2=da,de,el,en,es,fi,fr,it,nl,pt,sv,&val=242163:cs> και http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20020917_OGH002_010OBS00360_01S0000_000 (επίσκεψη 13-7-2013).

²⁷ Για την εκδοχή χωρίς το -ν, η οποία τείνει να επικρατήσει, τουλάχιστον στη νεοελληνική ορολογία του ευρωπαϊκού δικαίου, βλ. π.χ. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61999CJ0178:EL:HTML> (επίσκεψη 13-7-2013).

Δεν τίθεται ζήτημα γλωσσικής εντοπιότητας σε σχέση με τους παραπάνω όρους, διότι όλοι είναι εξίσου ελληνικοί.

3. Σύγκριση των όρων περαιτέρω εξέλιξη της νομολογίας, (μετ-)εξέλιξη ή διαμόρφωση του δικαίου μέσω της νομολογιακής πρακτικής, δικαστική περαιτέρω διάπλαση του δικαίου, περαιτέρω νομολογιακή διάπλαση του δικαίου, ερμηνευτική διάπλαση του δικαίου, μετάπλαση του δικαίου και δικαστική διάπλαση ως προς τη γλωσσική εντοπιότητά τους:

Δεν τίθεται ζήτημα γλωσσικής εντοπιότητας σε σχέση με τους παραπάνω όρους, διότι όλοι είναι εξίσου ελληνικοί²⁸.

7 Συμπεράσματα-πρόταση

7.1 Όπως προκύπτει από τη συζήτηση που προηγήθηκε, η συνδρομή των θεωρητικών της ορολογίας στη νομική επιστήμη είναι ιδιαίτερα σημαντική, αλλά θα πρέπει πάντοτε να λαμβάνει χώρα σε συνεργασία με τους ειδικούς κάθε θεματικού πεδίου (εδώ: τους δικαστές, τους δικηγόρους, τους θεωρητικούς της νομικής επιστήμης, αλλά και τους νομικούς μεταφραστές), οι οποίοι και θα είναι οι τελικοί χρήστες της νομικής ορολογίας. Βασικοί στόχοι κάθε ορολογικής εργασίας είναι η ανάδειξη αφενός του προτιμώμενου όρου [Cabré & Codina 2001: 13-29], αφετέρου των αποδεκτών όρων και των αδόκιμων όρων, καθώς και η εναρμόνισή τους με ξενόγλωσσους όρους του αυτού θεματικού πεδίου, όταν πρόκειται για ορολογία προς χρήση σε πολυγλωσσικά περιβάλλοντα. Δεδομένων των ιδιομορφιών της νομικής ορολογίας σε σχέση με την ορολογία άλλων επιστημών, αλλά και των ιδιομορφιών της νεοελληνικής νομικής γλώσσας και ορολογίας σε σχέση με τις αντίστοιχες άλλων γλωσσών, θα ήταν ευκατάρτη η συγκρότηση, είτε στο πλαίσιο της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας, είτε σε αυτοτελή βάση (π.χ. υπό μορφή ανώνυμης εταιρείας, όπως είναι από το 2000 το σουηδικό Terminologisentrum TNC²⁹, το οποίο περιλαμβάνει ρητά τη <νομική επιστήμη> στα επιμέρους θεματικά πεδία για την ορολογία των οποίων μεριμνά [Bucher

²⁸ Ωστόσο, αν θεωρήσουμε ότι ο όρος **γλωσσική εντοπιότητα** αναφέρεται σε κάθε αυτόνομο γλωσσικό σύστημα, ανεξάρτητα από το αν αυτό μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο ενός υπερτασσόμενου γλωσσικού συστήματος (π.χ. ένταξη της Νεοελληνικής Κοινής στη διαχρονική Ελληνική), οι όροι **δικάστρια** και **κατ' αντιμωλία(ν)** εμφανίζουν υψηλότερη «εντοπιότητα», αν ως «τόπος» ορίσουμε εδώ τις απανταχού κοινότητες χρηστών της Νεοελληνικής Κοινής (NEK) ειδικά (και όχι της Ελληνικής γενικά): ο μὲν όρος **δικάστρια** διότι φέρει εμφανή θηλυκή κατάληξη η οποία κλίνεται πολύ πιο «φυσικά» στη NEK σε σύγκριση με τον όρο **δικαστής** ως θηλυκό που κλίνεται όμοια με τον ομώνυμο αρσενικό τύπο του, ο δε όρος **κατ' αντιμωλία(ν)**, ιδίως στην ήδη αρκετά διαδεδομένη πλέον εκδοχή του χωρίς το -ν η οποία προωθείται στη νεοελληνική νομική γλώσσα της ΕΕ, διότι αποτελείται από πρόθεση εύχρηστη στη NEK και από ουσιαστικό σε πτώση ζωντανή στη NEK (αιτιατική).

²⁹ Μέτοχοι του Terminologisentrum TNC είναι οι εταιρείες και/ ή οργανισμοί SIS, Teknikföretagen, Sveriges Ingenjörer, Svenska Akademien, Jernkontoret, Plast- och kemiföretagen, Metamatrix AB, και Terminologisentralen TSK, βλ. http://www.tnc.se/images/stories/TNC_folder_2011.pdf.

2007: 43]³⁰), μιας επιτροπής για την επεξεργασία και τυποποίηση της νεοελληνικής νομικής γλώσσας και ορολογίας, η οποία θα μεριμνά για την ορθή, συνεπή και εναρμονισμένη χρήση της νεοελληνικής νομικής ορολογίας, αλλά και της νομικής γλώσσας γενικότερα, εκ μέρους των νομικών και των λοιπών χρηστών της· μάλιστα, όσον αφορά τη νεοελληνική ορολογία του Δικαίου της ΕΕ, γενικότερα, τη νεοελληνική νομική ορολογία που προορίζεται για διεθνή χρήση, η προτεινόμενη επιτροπή θα συντονίζεται με υπηρεσίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, όπως το ελληνικό τμήμα της Μονάδας Συντονισμού Ορολογίας, και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όπως το ελληνικό τμήμα της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης, οι οποίες μεριμνούν για ζητήματα νεοελληνικής νομικής ορολογίας. Επίσης θα προτείνει, αιτιολογημένα, τους προτιμώμενους όρους, τους αποδεκτούς όρους, και τους αδόκιμους και/ή απαρχαιωμένους όρους για τις διάφορες νομικές έννοιες· οι όροι που θα χαρακτηρίζει ως αδόκιμους και/ή απαρχαιωμένους θα πρέπει σταδιακά να εγκαταλείπονται από τους ελληνόφωνους νομικούς και λοιπούς χρήστες της νεοελληνικής νομικής γλώσσας και ορολογίας. Στο ίδιο πλαίσιο θα προτείνει αναθεώρηση όρων, π.χ. δημιουργία νέου όρου στο πλαίσιο ενός τυποποιητικού εγγράφου (π.χ. προτύπου) ή αναβαπτισμό [Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 2001: 63 και ολόκληρο] μιας έννοιας ως αποτέλεσμα επινόησης νέων αντικειμένων στο θεματικό πεδίο <νομική επιστήμη>³¹. Η εν λόγω επιτροπή, πάντοτε σε συνεργασία με τους νομικούς, θα εκδίδει εθνικά πρότυπα νομικής ορολογίας, ενώ θα ήταν χρήσιμο να προβαίνει και σε (εθνικής εμβέλειας) τυποποίηση ορολογίας, σε αντίθεση με το σουηδικό Terminologisentrum TNC το οποίο προβαίνει μόνο σε συστάσεις [Bhreathnach 2011: 65].

7.2 Μια τέτοια επιτροπή θα ήταν χρήσιμο να διατηρεί συμβουλευτική υπηρεσία για

³⁰ Τα υπόλοιπα θεματικά πεδία είναι <ιατρική και περίθαλψη υγείας>, <χημεία>, <δημόσια διοίκηση>, <εκπαίδευση και διδασκαλία>, <πληροφορική>, <επιστήμες της ζωής> και <τηλεπικοινωνίες> [Bucher 2007, στο ίδιο]. Για τη δραστηριότητα της εν λόγω εταιρείας σε σχέση με ζητήματα (σουηδικής) νομικής ορολογίας, όπως π.χ. το πλούσιο ορολογικό έργο της σε βάσεις ορολογικών δεδομένων όπως το IATE και, παλαιότερα, το Eurodicautom, βλ. ενδ. <http://www.tnc.se/Projekt-och-kunder/>, <http://www.tnc.se/juridiskan.html>, 2002 και <http://www.tnc.se/tnc-20002005.html> (επίσκεψη 15-7-2013).

³¹ Ο νομικός κόσμος –και κάθε κύκλος ειδικών οποιασδήποτε επιστήμης– δεν θα πρέπει να διστάζει να αναθεωρήσει τη χρήση όρων που αποδεικνύεται ότι δεν συνάδουν με τις προαναφερθείσες αρχές επιλογής/ σχηματισμού όρων (ή και με άλλες που θα εκπονηθούν στο μέλλον από τους εθνικούς, ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς τυποποίησης ή τις οποίες θα θεσπίσει η εδώ προτεινόμενη επιτροπή). Σε αυτό το πνεύμα εγκαταλείφθηκαν, τουλάχιστον στην επίσημη χρήση στους κύκλους των ειδικών, όροι όπως π.χ. **λιζινγκ**, δάνειο από το αγγλ. **(financial) leasing**, που αντικαταστάθηκε στη νομική πρακτική με τον πολυλεκτικό σύμπλοκο όρο **χρηματοδοτική μίσθωση**, επειδή δεν συμμορφωνόταν με την αρχή της γλωσσικής εντοπιότητας.

ζητήματα νεοελληνικής νομικής ορολογίας και μόνιμο διαδικτυακό σύνδεσμο για την πρόσβαση σε τράπεζα νεοελληνικών νομικών όρων (παρόμοια με το IATE, αλλά μονογλωσσική), για την παροχή συνδρομής, ανά πάσα στιγμή, στους νομικούς και τους λοιπούς χρήστες της νεοελληνικής νομικής ορολογίας (π.χ. δικαστές, δικηγόρους, συμβολαιογράφους, θεωρητικούς της νομικής επιστήμης, υπαλλήλους του Υπουργείου Δικαιοσύνης και λοιπούς δημόσιους υπαλλήλους, νομικούς μεταφραστές, εμπειρογνώμονες που εργάζονται για ιδιωτικές εταιρείες και συντάσσουν συμβάσεις κ.λπ.) όταν οι τελευταίοι συντάσσουν νομικά έγγραφα. Θα μεριμνά επίσης για την εξοικείωση των τελευταίων με τις αρχές επιλογής/ σχηματισμού όρων όπως ισχύουν για τη Νεοελληνική. Κατά τα λοιπά, όπως συμβαίνει λ.χ. με τις δραστηριότητες του σουηδικού Terminologicentrum TNC [Bucher 2007: 41], η προτεινόμενη Επιτροπή Νεοελληνικής Νομικής Γλώσσας και Ορολογίας, είτε λειτουργήσει στο πλαίσιο της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας (η οποία ούτως ή άλλως εμπλέκεται ήδη στις δραστηριότητες που αναφέρονται αμέσως παρακάτω, αλλά όχι ειδικά για τη νομική ορολογία), είτε λειτουργήσει σε αυτοτελή βάση, θα μπορεί:

- να παρέχει υπηρεσίες νομικής ορολογίας και να υποστηρίζει δημόσιες υπηρεσίες, οργανισμούς και εταιρείες που έχουν ανάγκη από ορολογική εργασία·
- να σχεδιάζει και να παράγει ορολογικά προϊόντα, όπως γλωσσάρια και τράπεζες ορολογικών δεδομένων·
- να εκπονεί κανόνες και οδηγίες για τη συγγραφή νομικών κειμένων·
- να συλλέγει, να καταγράφει και να επεξεργάζεται πληροφορίες νομικής ορολογίας και γενικά ορολογικές πληροφορίες, όπως νέους όρους, παλαιούς όρους σε νέο συγκείμενο, εννοιολογικές πληροφορίες·
- να οργανώνει διαλέξεις και σειρές μαθημάτων νομικής ορολογίας και συγγραφής νομικών κειμένων·
- να μεριμνήσει ώστε να συμπεριληφθούν μαθήματα νομικής γλώσσας και ορολογίας σε όλα τα τμήματα νομικής των ελληνικών πανεπιστημίων και να συνεργάζεται με τους διδάσκοντες ορολόγους όσον αφορά τη διαμόρφωση και τακτική ενημέρωση του περιεχομένου των εν λόγω μαθημάτων³².
- να συνεργάζεται με άλλες υπηρεσίες γλώσσας και ορολογίας, όχι μόνο νομικής, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο·
- να συμμετέχει στη διεθνή τυποποίηση στο πλαίσιο του ISO και της CEN.

³² Τα ζητήματα χρήσης της νομικής ορολογίας από φοιτητές της νομικής επιστήμης στη Σουηδία έχει επισημάνει ήδη η Blücker [2010: 85, 94-95, 159, 213, 229, 267, 287, 298]. Στην Ελλάδα, πάντως, τα πρώτα βήματα για την πανεπιστημιακή διδασκαλία μαθημάτων σχετικών με τη νεοελληνική νομική ορολογία σημειώνονται στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, όπου ο γράφων διδάσκει, στο Τμήμα Νομικής, το υποχρεωτικό κατ' επιλογήν μάθημα Ζ' εξαμήνου «Νομική ορολογία και μετάφραση», με ιδιαίτερη εστίαση στη νεοελληνική νομική ορολογία, από το ακαδημαϊκό έτος 2012-2013, βλ. <http://law.duth.gr/undergraduate/curriculum/> (επίσκεψη 10-7-2013).

- να συμμετέχει στην εθνική τυποποίηση στο πλαίσιο του ΕΛΟΤ (είτε ως τμήμα της ΕΛΕΤΟ, είτε ως αυτόνομος φορέας).

7.3 Δυστυχώς, οι ειδικοί κάθε θεματικού πεδίου, σε όλες τις χώρες, συχνά δεν κατανοούν ή δεν ενδιαφέρονται να μάθουν πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος της ορολογίας [Bhreathnach 2011: 133], η οποία αποτελεί το μέσο έκφρασης κάθε επιστημονικού και/ή τεχνικού θεματικού πεδίου, πώσω μάλλον της νομικής επιστήμης η οποία διέπει όλες σχεδόν τις ανθρώπινες δραστηριότητες και στηρίζεται προπάντων στη γλώσσα. Η ορολογία αφενός διευκολύνει και επιταχύνει την επικοινωνία μεταξύ των ειδικών του θεματικού πεδίου και αφετέρου καθιστά φανερό τη σύνδεσή τους με το οικείο θεματικό πεδίο, συμβάλλει, δηλαδή, στην ταυτότητά τους και στο αίσθημα του (συν-)ανήκειν [Blückert 2010: 94· Närvänen 2007: 76]. Το σημαντικότερο, όμως, είναι ότι η ορθή χρήση της ορολογίας εξασφαλίζει την ίδια την ύπαρξη και εξέλιξη του εκάστοτε θεματικού πεδίου. Γι' αυτό και η ορολογική εργασία στρέφεται πάντα προς το μέλλον [Bucher 2007: 48].

8 Βιβλιογραφία:

- [1] Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ά. (2001) «Αναβαπτισμός» στο Κ. Βαλεοντίς (επιμέλεια) *Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 3ου Συνεδρίου* (Αθήνα: ΕΛΕΤΟ), σσ. 63-77.
- [2] Βαλεοντίς, Κ. (2009) *Αρχές Ορολογίας-Ορογραφίας* (Αθήνα: Διεπιστημονικό-διαπανεπιστημιακό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών ΤΕΧΝΟΓΛΩΣΣΙΑ II, III, IV, V) (σημειώσεις για το ομώνυμο μάθημα, ακαδημαϊκά έτη 2002-2009).
- [3] Βαλεοντίς, Κ. (2007) «Τα νέα πρότυπα ΕΛΟΤ 561 και ΕΛΟΤ 402», συνεισφορά στην ανοικτή συζήτηση που διεξήχθη στο πλαίσιο του 6ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» (Αθήνα, 1-3 Νοεμβρίου 2007) με θέμα: Αρχές της Ορολογίας – Προσαρμογή των Διεθνών Προτύπων για την ελληνική γλώσσα, δημοσιευμένη στην ιστοσελίδα http://www.eleto.gr/download/TermBases/TERMTERM_6thConference-RoundTable_GR.pdf (επίσκεψη 13-7-2013).
- [4] Βαλεοντίς, Κ. (2006) «Η πρόταση της ΕΛΕΤΟ για τον ορολογικό εμπλουτισμό της ελληνικής γλώσσας» (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα http://www.eleto.gr/download/OtherEvents/2006-03-23_ka_Presentation-by-KValeontis_ELETOproposal.pdf) (επίσκεψη 06-7-2013).
- [5] Βαλεοντίς, Κ. και Έ. Μάντζαρη (2006) «Η γλωσσική διάσταση της Ορολογίας: αρχές και μέθοδοι σχηματισμού των όρων», ανακοίνωση στο 1st Athens International Conference on Translation and Interpretation "Translation: Between Art and Social Science" (13-14 October 2006), δημοσιευμένη στην ιστοσελίδα http://www.eleto.gr/download/BooksAndArticles/HAU-Conference2006-ValeontisMantzari_GR.pdf (επίσκεψη 08-7-2013).
- [6] Βαλεοντίς, Κ. (1988) *Ανάλυση των βασικών αρχών της τεχνικής ορολογίας. Παρουσίαση, ερμηνεία και παραδείγματα εφαρμογής των Ελληνικών Προτύπων ΕΛΟΤ 561 και ΕΛΟΤ 402* (Αθήνα: ΕΛΟΤ).
- [7] Bhreathnach, Ú. (2011) *A Best Practice Model for Term Planning*, vol. 3 (Dublin: Fiontar, Dublin City University) (διδακτορική διατριβή).
- [8] Bocquet, C. (2000) « Traduction juridique et appropriation par le traducteur. L'affaire Zachariae, Aubry et Rau » στο Association suisse des traducteurs, terminologues et interprètes (επιμέλεια) *Actes du Colloque International « La traduction juridique. Histoire, théorie(s) et pratique »* (Genève, les 17, 18 et 19 février 2000) (Genève/ Berne: ASTTI/ ETI), σσ. 15-35.
- [9] Bucher, A.-L. (2007) "TerminologyWork the Swedish Way", *Terminologija* 14(6), σσ. 37-48.
- [10] Blückert, A. (2010) *Juridiska – ett nytt språk? En studie av juridikstudenters språkliga inskolning*, σειρά Skrifter utgivna av Institutionen för Nordiska Språk vid Uppsala Universitet, αρ. 79 (Uppsala:

Uppsala Universitet).

- [11] Cabré, M.T. και Adelstein, A. (2001) «¿Es la terminología lingüística aplicada?» στο Muñoz, C. (επιμέλεια) *Trabajos en lingüística aplicada* (Barcelona: AESLA/ Univerbook, S.L), σσ. 387-393.
- [12] Cabré, M.T. και Codina, L. (2001) “Terminologia i documentació: necessitats recíproques i camps d'aplicació” στο M.T. Cabré, Ll. Codina και R. Estopà (επιμέλεια) *Terminologia i documentació: I Jornada de Terminologia i documentació* (Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra).
- [13] Cabré Castellví, M.T. (1998) “Las fuentes terminológicas para la traducción” (Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra).
- [14] Cao, D. (2007) *Translating Law* (Clevedon/ Buffalo/ Toronto: Multilingual Matters Ltd., σειρά Topics in Translation).
- [15] Cornelius, E. (2011) “The Curious Case of Legal Translation”, *Literator* 32(1), σσ. 121-143.
- [16] Dubuc, R. (1985) *Manuel pratique de terminologie, 2e édition* (Montréal : Linguatex).
- [17] Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003) *Κοινός πρακτικός οδηγός για τα πρόσωπα που συμβάλλουν στη σύνταξη των νομοθετικών κειμένων στο πλαίσιο των κοινοτικών οργάνων* (Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων).
- [18] Garzone, G. (2000) “Legal Translation and Functionalist Approaches: a Contradiction in Terms?” στο Association suisse des traducteurs, terminologues et interprètes (επιμέλεια) *Actes du Colloque International « La traduction juridique. Histoire, théorie(s) et pratique »* (Genève, les 17, 18 et 19 février 2000) (Genève/ Berne: ASTTI/ ETI), σσ. 395–414.
- [19] Guggeis, I. και W. Robinson (2012) “‘Co-revision’: Legal-Linguistic Revision in the European Union ‘Co-decision’ Process” στο C.J.W. Baaij (επιμέλεια) *The Role of Legal Translation in Legal Harmonization* (Alphen an den Rijn: Wolters Kluwer, σειρά Law & Business), σσ. 51-81.
- [20] Herbots, J.H. (1987) «La traduction juridique. Un point de vue belge », *Les Cahiers de droit* 28/4, σσ. 813-844.
- [21] Husa, J. (2012) “Understanding Legal Languages: Linguistic Concerns of the Comparative Lawyer” στο C.J.W. Baaij (επιμέλεια) *The Role of Legal Translation in Legal Harmonization* (Alphen an den Rijn: Wolters Kluwer, σειρά Law & Business), σσ. 161-181.
- [22] Joseph, J.E. (1995) “Indeterminacy, Translation and the Law” στο M. Morris (επιμέλεια) *Translation and the Law* (Amsterdam/ Philadelphia : John Benjamins), σσ. 13–36.
- [23] Κελάνδριας, Π. (2009) «Η ορολογική ασάφεια των οικονομικών κειμένων ως μεταφραστικό πρόβλημα» στο Κ. Βαλεοντής (επιμέλεια) *Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 7ου Συνεδρίου* (Αθήνα: ΤΕΕ/ ΕΛΕΤΟ), σσ. 405-413.
- [24] Κελάνδριας, Π. (2007) *Η μετάφραση των οικονομικών κειμένων. Μια λειτουργική προσέγγιση* (Αθήνα: Διάυλος).
- [25] Κουτσιβίτης, Β. (1994) *Θεωρία της μετάφρασης* (Αθήνα: Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις).
- [26] Koutsivitis, V. (1988) *La traduction juridique : étude d'un cas : la traduction des textes législatifs de Communautés européennes, et en particulier à partir du français vers le grec* (Paris : Université de la Sorbonne Nouvelle-Paris III) (διδακτορική διατριβή).
- [27] Κουτσουμπάρη, Ν., Χ. Σδούκου και Κ. Βαλεοντής (2011) «Ορολογία και Λεξικογραφία: Δύο θεματικά πεδία με συμπληρωματικούς στόχους, αλλά με εννοιολογικές και μεθοδολογικές διαφορές – Σημεία σύγκλισης και προτάσεις περαιτέρω εναρμόνισης» στο Κ. Βαλεοντής (επιμέλεια) *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία. Ανακοινώσεις 8ου Συνεδρίου* (Αθήνα: ΕΛΕΤΟ), σσ. 43-72.
- [28] Κριμπάς, Π.Γ. (2009) «Νομική ορολογία του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ελληνική, την Λιθουανική και την Λεττονική: ο αναλογικός κανόνας, η ορολογική ισοδυναμία και τα σχετικά μεταφραστικά ζητήματα» στο Κ. Βαλεοντής (επιμέλεια) *Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 7ου Συνεδρίου* (Αθήνα: ΤΕΕ/ΕΛΕΤΟ), σσ. 372-383.
- [29] Κριμπάς, Π.Γ. (2009) *Η μετάφραση νομικών όρων στις διεθνείς συμβάσεις* (Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας).
- [30] Krimpas, P.G. και E. Ananiadis-Bassias (2009) « Traduction, plurilinguisme et harmonisation des marchés des capitaux en Europe : terminologie juridique de la législation Communautaire et

- pratiques traductionnelles », ανακοίνωση στη Ve Journée Scientifique « Terminologie et plurilinguisme dans l'économie internationale » (Milan, le 9 juin 2009) δημοσιευμένη στην ιστοσελίδα <http://unilat.org/Library/Handlers/File.aspx?id=09850e3c-875c-4fb7-be6c-ae5cc6cdc5e0> (επίσκεψη 15-7-2013).
- [31] Larenz, K. (1991) *Methodenlehre der Rechtswissenschaft (Enzyklopädie der Rechts- und Staatswissenschaft / Abteilung Rechtswissenschaft)*. Sechste, neu bearbeitete Auflage (Berlin/Heidelberg/ New York: Springer).
- [32] Μάνεσης, Α.Ι. (1999) *Η νεοελληνική γλώσσα στη νομική επιστήμη* (Χαλάνδρι: Προσκήνιο).
- [33] Mattila, H.E.S. (2006) *Comparative Legal Linguistics* (Aldershot: Ashgate).
- [34] Μπατσαλιά, Φ. και Σελλά-Μάζη, Ε. (1994) *Γλωσσολογική προσέγγιση στη θεωρία και τη διδακτική της μετάφρασης* (Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο).
- [35] Noël, E. και C.D. Ehlermann (επιμέλεια) (1985) *Règles de technique législative* (Bruxelles: C.C.E.).
- [36] Närvänen, A.-L. (1999) *När kvalitativa studier blir text* (Lund: Studentlitteratur).
- [37] Politis, M. και Canelloupolou-Botti, M. (2000) « Le sort des référents pragmatologiques dans le texte d'arrivée en traduction juridique », ανακοίνωση στο διεθνές συνέδριο Traduction juridique: Histoire, Théories et Pratique, Genève, 19-21 février 2000, δημοσιευμένη στην ιστοσελίδα http://www.gitrad.uji.es/sites/default/files/Politis_2000_0.pdf (επίσκεψη 06-7-2013).
- [38] Pozzo, B. (2012) "English as a Legal Lingua Franca in the EU Multilingual Context" στο C.J.W. Baaij (επιμέλεια) *The Role of Legal Translation in Legal Harmonization* (Alphen an den Rijn: Wolters Kluwer, σειρά Law & Business), σσ. 183-202.
- [39] Šarčević, S. (1999) *New Approach to Legal Translation* (The Hague: Kluwers Law International).
- [40] Σελλά-Μάζη, Ε. (2007) «Εκπαίδευση και κατάρτιση των μεταφραστών στην Ορολογία» στο Π. Κελάνδριος (επιμέλεια) *20 Χρόνια Τ.Ξ.Γ.Μ.Δ. – Επετειακός τόμος* (Αθήνα: Δίαυλος), σσ. 229-242.
- [41] Σταυράκης, Α.Ν. (2010) *Νεοελληνική νομική γλώσσα και ορολογία* (Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας).
- [42] Strandvik, I. (2012) "Legal Harmonization Through Legal Translation: Texts that Say the Same Thing?" στο C.J.W. Baaij (επιμέλεια) *The Role of Legal Translation in Legal Harmonization* (Alphen an den Rijn: Wolters Kluwer, σειρά Law & Business), σσ. 25-49.
- [43] Wüster, E. (1996 [1974]). "La teoria general de la terminologia: una zona fronterera entre la lingüística, la lògica, l'ontologia, la informàtica i les ciències especialitzades" στο M.T. Cabré (επιμέλεια). *Terminologia. Selecció de textos d'E. Wüster* (Barcelona: Servei de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona), σσ. 153-204.

Παναγιώτης Γ. Κριμπάς

Επίκουρος Καθηγητής Ορολογίας και Μετάφρασης
Ηλ-ταχ.: [kribas.p\[at\]dsa.gr](mailto:kribas.p[at]dsa.gr)